

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблеми правового забезпечення державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, а також створення сприятливого інституційно-правового механізму для суб'єктів інноваційного процесу. Визначено основні закони України, що регламентують інноваційну діяльність, та роль Верховної Ради України у створенні законодавчої бази у сфері інноваційної діяльності. Обґрунтовано доцільність удосконалення законодавчої бази із запровадження та нормального функціонування моделі інноваційного розвитку в Україні. Проаналізовано недосконалість створеної законодавчої бази регулювання інноваційної діяльності в Україні, визначено основні особливості активізації інноваційної діяльності, запропоновано шляхи здійснення регулювання інноваційної діяльності, а також доцільність запровадження механізму посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягу інвестицій. Особлива увага приділена питанням інноваційних ризиків, надано перелік найбільш поширених видів інноваційних ризиків, що пов'язані з нестабільністю економічного законодавства.

Ключові слова: державна інноваційна політика; інноваційна діяльність; правове забезпечення; правовий механізм.

Постановка проблеми. Реалізація інноваційного напрямку розвитку вітчизняної економіки тісно пов'язана з пошуком додаткових джерел фінансування, а також правового механізму підтримки інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного регулювання інноваційної діяльності привертають до себе дедалі більшу увагу науковців, політиків, представників бізнесових структур. Розглядаються нові моделі інноваційної діяльності, теорії, форми та методи державного регулювання як на рівні країни, так і на рівні регіонів. У цьому напрямі плідно працюють такі українські вчені, як В.Геєць, О.Амоша, А.Власова, А.Гальчинський, М.Гаман, О.Лапко, С.Покропивний, З.Румянцева, Н.Саломатін, В.Семіноженко, С.Тарасенко та багато інших.

Метою даної роботи є визначення принципів та напрямів державного регулювання інноваційної діяльності України.

Викладення основного матеріалу досліджень. Одним із найдієвіших інструментів підтримки державою інноваційної діяльності є її регламентація та створення сприятливого інституційно-правового механізму для суб'єктів інноваційного процесу, а також правового забезпечення інноваційної діяльності.

Однією з найважливіших функцій держави в ринковій економіці є створення правової основи її функціонування. Насамперед це прийняття законів і правил, що регулюють економічну діяльність, а також контроль за їх виконанням. Створюючи законодавчу базу, держава встановлює юридичні принципи функціонування економіки, виконувати які зобов'язані всі суб'єкти економічної діяльності.

Правове забезпечення державного регулювання інноваційної діяльності в Україні здійснюється шляхом прийняття Верховною Радою України законів і законодавчих актів, видання указів Президента, нормативних актів Уряду (постанов, розпоряджень), а також розроблення механізму їхньої реалізації й контролю за їх виконанням. Закони, законодавчі і нормативні акти визначають об'єкт і зміст регулювання інноваційної діяльності. Характерною тенденцією світового економічного розвитку початку ХХІ ст. є загострення конкуренції різних типів промислової політики та розмаїття макроекономічних моделей. Конкуренція ж товарів та послуг відступає на другий план. Вже не ринок відкриває шлях до процвітання, а ступінь наукового й інформаційного забезпечення виробництва, рівень його організаційних форм, підготовка кадрів, їхня зацікавленість у кінцевих результатах праці.

Для досягнення стійкого економічного зростання держава має забезпечити збалансованість конкурентної та промислової політики.

Інноваційна політика є частиною економічної й спрямована на забезпечення ефективності інноваційної діяльності. Стратегія й механізми реалізації державної інноваційної політики, як правило, визначаються її законодавчими та урядовими структурами.

Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається із законів України «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Інноваційне законодавство продовжує інтенсивно розвиватися. Передбачається гармонізація інноваційного законодавства України з міжнародними угодами і конвенціями у сфері договірно-правового поля.

Стратегія й механізми реалізації державної політики, як правило, визначаються її законодавчими та урядовими структурами.

Практика високо розвинутих зарубіжних країн свідчить, що держава, безумовно, має здійснювати інноваційну стратегію шляхом використання ринкових відносин, але без зведення до них всього управління інноваційним процесом.

У країнах Західної Європи державне втручання в інноваційну діяльність стало нормою, і його методи постійно вдосконалюються. Основною метою такого втручання є забезпечення сталого економічного розвитку, підтримка низького рівня інфляції, високої інноваційної активності.

Державна інноваційна політика – це сукупність форм і методів діяльності держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення підтримки та розвитку інноваційної діяльності, на формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів.

Мета державної інноваційної політики – формування у країні таких умов для діяльності господарюючих суб'єктів, за яких вони були б зацікавлені і спроможні розробляти, виготовляти нові види продукції, впроваджуючи сучасні наукомісткі, екологічно чисті технології.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» вказується, що державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Регулювання інноваційної діяльності, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», може здійснюватися на різних рівнях управління державою різними державними структурами – від Верховної Ради до органів виконавчої влади на місцях, їх участь у регулюванні інноваційних процесів обумовлена тими функціями, які вони виконують у загальній системі економіки країни.

Верховна Рада України визначає єдину державну політику у сфері інноваційної діяльності, створюючи законодавчу базу для сфери інноваційної діяльності та визначаючи обсяг асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності в межах Державного бюджету України.

Проте в цілому говорити про досконалість створеної законодавчої бази поки що зарано. У чинному законодавстві продовжує існувати багато суперечностей та програм, що заважають запровадженню та нормальному функціонуванню моделі інноваційного розвитку. Порушується один із головних принципів систематизації законодавства з питань інноваційної діяльності, згідно з яким закони та підзаконні акти мають подавати узгодженість норм.

Не виконується й інший, не менш важливий принцип правового регулювання, згідно з яким нормативно-правова база інноваційної діяльності має бути стабільною. Адже найголовнішою передумовою ефективного розвитку інноваційної діяльності в Україні має бути її надійна правова база.

Аналіз світової практики показує, що пряма підтримка державою рівня та інтенсивності інноваційних процесів в економіці розглядається як вирішальна умова її структурної перебудови. Саме завдяки їй можна досягти стабільних темпів економічного зростання.

Для активізації інноваційної діяльності України передусім варто задіяти широкий спектр економічних регуляторів – податкових, кредитно-фінансових тощо.

Оскільки у найближчі роки обсяг інвестицій з Державного бюджету на інноваційну діяльність становитиме мізерну частку від загального їх обсягу, важливе значення має пошук нових нетрадиційних джерел фінансування.

Необхідно розробити й запровадити механізм посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягів інвестування інновацій насамперед шляхом довготермінового їх кредитування. Обставини, що склалися у сфері довготермінових кредитів, вимагають нестандартних рішень. Мається на увазі переорієнтація кредитних ресурсів, які щороку формуються у банківській системі. Ці кредитні ресурси потрібно спрямовувати переважно на довготермінове кредитування перспективного конкурентоспроможного виробництва, що зменшить інфляційний ефект від приросту відповідних ресурсів.

З метою підвищення ролі фондового ринку в розвитку й акумуляції інвестиційних ресурсів необхідно продовжити формування цілісного механізму функціонування ринку цінних паперів, що забезпечує захист прав інвесторів, сприяє вкладенню коштів у цінні папери підприємств.

Запровадження механізму посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягу інвестицій передусім шляхом довготермінового їх кредитування у реальний сектор економіки та передбачення гнучкого порядку встановлення резервних вимог Національного Банку України щодо коштів, які спрямовуються комерційними банками на довготермінове кредитування інноваційних проєктів, стане вагомим підсистемою стабілізації економічного розвитку.

До змінних механізмів державного регулювання належать заходи регулювання, що варто застосовувати у кожній конкретній економічній ситуації. Постійні ж механізми функціонують у незмінному вигляді, незалежно від економічної ситуації. За методами впливу держави кожен із заходів поділяється на прямий та непрямий. За сферою впливу – на обмежений та загальнодержавний.

Змінні засоби прямого впливу з обмеженою сферою дії та отриманим результатом враховують: бюджетне фінансування на незворотній основі, бюджетне кредитування, державні гарантії, що стосуються реалізації інноваційних проєктів, державний контракт на розробку й виконання інноваційних проєктів, управління процесами приватизації з метою пошуку ефективного інвестора, часткове фінансування державою інноваційних проєктів у пріоритетних галузях економіки, реалізацію державою комерційних високоприбуткових за своїми масштабами інноваційних проєктів.

Зважаючи на реальні економічні умови, необхідно більш виважено проаналізувати, обґрунтувати окремі основні напрями державного регулювання інноваційної діяльності. У довготерміновій перспективі ці напрями є правильними, але сучасні економічні умови не дають можливості повною мірою використати їхній потенціал. Інноваційний процес зазнав децентралізації. Основні макроекономічні показники за роки незалежності України свідчать про те, що перехід на ринки економіки не може відбутися одразу, це потребує детально розробленої державної програми, значних фінансових ресурсів, які може зібрати та використати лише держава.

Економіка України ніколи не функціонувала у ринкових умовах, а тому урядовцям не варто було покладатися на саморегулюючу здатність ринку. Швидка переорієнтація на новий тип економічних відносин може відбуватися лише за активної державної політики і, передусім, в інноваційній діяльності. Через це в інноваційній діяльності варто застосовувати як прямі, так і непрямі засоби державного регулювання.

Усі форми втручання держави в економіку утворюють цілісну систему. Кожна модель державного регулювання є певним сполученням елементів, які реалізуються у вигляді комплексу заходів економічної політики та відповідних державних установ, що розробляють і реалізують ці заходи.

При розгляді державної інноваційної політики не варто забувати й про ризики. До найбільш поширених видів інноваційних ризиків належать ті, що пов'язані з нестабільністю економічного законодавства та поточної економічної ситуації: ризик умов інвестування та використання прибутку; зовнішньоекономічний ризик; ризик несприятливих змін у державі; неповна або неточна інформація про динаміку технічно-економічних показників, параметри нової техніки та технології, коливання ринкової кон'юнктури, цін, валютних курсів; виробничо-технологічний ризик; невизначеність цілей, інтересів та поведінки учасників, неповна або неточна інформація про фінансовий стан та ділову репутацію підприємств-учасників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи проведений аналіз законодавчої бази, можна дійти висновку, що до цього часу низка норм базових законів не діє в Україні через відсутність необхідних для їхньої реалізації підзаконних актів. Це перш за все, стосується окремих положень Закону України «Про інноваційну діяльність» і пов'язано з тим, що Уряд до цього часу не створив і не прийняв необхідного пакета документів, що забезпечує їхнє функціонування. Усе це потребує подальшої законодавчої роботи з удосконалення правового забезпечення інноваційної діяльності в Україні.

Список використаної літератури:

1. Державне регулювання інфраструктури на регіональному рівні : монографія / О.Ю. Амосов, А.О. Дегтяр, Я.В. Календзян та ін. ; за заг. ред. А.О. Дегтяра. – Х. : ХарРІНАДУ «Магістр», 2011. – 263 с.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2005 р. № 40-IVII // Голос України. – 2005. – 9 серп. – С. 3.
3. Ульянченко Ю.О. Стратегія розвитку державної інноваційної діяльності в Україні / Ю.О. Ульянченко, О.І. Винокурова // Теорія та практика державного управління. – 2010. – Вип 2 (29). – С. 1–4.
4. Череп А.В. Розвиток інноваційної діяльності в Україні в сучасних умовах / А.В. Череп, С.І. Васильєва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5, Т. 3. – С. 7.

References:

1. Amosov, O.Ju., Degtjar, A.O. and Kalendzhjan, Ja.V. (2011), *Derzhavne reguljuvannja infrastruktury na regional'nomu rivni*, za ag. red. Degtjara, A.O., HarRINADU «Magistr».
2. „Zakon Ukrai'ny "Pro innovacijnu dijal'nist'" vid 4 lypnja 2005 r. № 40-IVII” (2005), *Golos Ukrai'ny*, 9 serp., p. 3.
3. Ul'janchenko, Ju.O. and Vynokurova, O.I. (2010), „Strategija rozvytku derzhavnoi' innovacijnoi' dijal'nosti v Ukrai'ni”, *Teorija ta praktyka derzhavnogo upravlinnja*, Vyp. 2 (29), pp. 1–4.
4. Cherep, A.V. and Vasyl'jeva, S.I. (2010), „Rozvytok innovacijnoi' dijal'nosti v Ukrai'ni v suchasnyh umovah”, *Visnyk Hmel'nyc'kogo nacional'nogo universytetu*, № 5, T. 3, p. 7.

ВАКАЛЮК В'ячеслав Анатолійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- інноваційна діяльність;
- інвестиційна діяльність;
- інтелектуальна власність.

Тел.: (067) 394–10–80.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2016.